

Ірина Тичина,

аспірант,
Житомирський державний університет ім. І. Франка
(м. Житомир)

Iryna Tychna,

Postgraduate Student,
Zhytomyr Ivan Franko State University
(Zhytomyr)
irenetychna@gmail.com

УДК 37.018:355.231(477)(09)

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВІЙСЬКОВО-ГОСПОДАРЧІЙ АКАДЕМІЇ РСЧА У 1936-1941 РР.

ORGANIZATION OF EDUCATION IN THE RED ARMY MILITARY ECONOMIC ACADEMY IN 1936-1941

У статті проаналізовано структуру та мережу військових навчальних закладів, що проводили підготовку військових фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Досліджено історію створення єдиного вищого військового навчального закладу на території України у міжвоєнний період. Висвітлено структуру та завдання Військово-господарчої академії РСЧА. Відображені зміни в організації навчально-виховного процесу у Військово-господарчій академії РСЧА в період функціонування на території підрадянської України. Методологічні основи дослідження ґрунтуються на поєднанні принципів історизму, об'єктивності, системності, з використанням міждисциплінарного підходу та сукупності методів, які дають змогу всебічно дослідити особливості підготовки військових фахівців у Військово-господарчій академії РСЧА (1936-1941).

Для написання статті використовувались накази та постанови, які безпосередньо впливали на зміст, форми, принципи та організацію навчання у вищих військових навчальних закладах Радянського Союзу та України, зокрема, що надало можливість об'єктивно представити відомості та заходи, які проводилися у вищезазначеному закладі у досліджуваній період. Таким чином, встановлені та досліджені зміни, які відбувалися у єдиному вищому військовому навчальному закладі підрадянської України.

Ключові слова: навчальний процес, Військово-господарча академія РСЧА, військові фахівці, підрадянська Україна.

The paper analyzes the structure and network of military educational institutions which were training military specialists on different educational levels. The history of foundation and organization of a single higher military educational institution in Ukraine during the interbellum period is presented in the research work. It describes the structure and tasks of the Military-Economic Academy of the Workers' and Peasants' Red Army. It reflects changes in the organization of the teaching process at the Military-Economic Academy of the Workers' and Peasants' Red Army during the period of its functioning at the territory of Ukraine.

In addition, the article displays the deficiencies that were the result of the implementation of the orders and regulations and the ways of solution of those difficulties which were proposed by the soviet authorities. The requirements to professors, lecturers and trainers which were advanced as for the fair assessment of military students are presented here. As well as requirements to military specialists who were trained at military educational institutions. The methodological bases of the research are based on a combination of historicism, objectivity, systemic nature principles and by using an interdisciplinary approach and a set of methods which allow a comprehensive study of the specifics of the military specialists training at the Military-Economic Academy of the Workers' and Peasants' Red Army (1936-1941).

Orders and regulations were used in writing the research paper. These documents depicts and shows the direct effect on the content, forms, principles and organization of educational process in higher military educational institutions of the Soviet Union and Ukraine particularly. That made it possible to present objective information and events which were held in the Military-Economic Academy of the Workers' and Peasants' Red Army.

Keywords: educational process, Military-Economic Academy of the Workers' and Peasants' Red Army, military specialists, sub-Soviet Ukraine.

В статье проанализирована структура и сеть военных учебных заведений, которые готовили военных специалистов разных образовательно-квалификационных уровней. Исследована история создания единственного высшего военного учебного заведения на территории Украины в межвоенный период. Освещены структуру и задачи Военно-хозяйственной академии РККА. Отражены изменения в организации учебно-воспитательного процесса в Военно-хозяйственной академии РККА в период функционирования на территории подсоветской Украины. Методологические основы исследования базируются на сочетании принципов историзма, объективности, системности, с использованием междисциплинарного подхода и совокупности методов, позволяющих всесторонне исследовать особенности подготовки военных специалистов в Военно-хозяйственной академии РККА (1936-1941).

Для написання статті використовувались прикази і постановлення, котрі безпосередньо впливали на зміст, форму, принципи і організацію навчання в вищих військових навчальних закладах Радянського Союзу і України, зокрема, що дозволило об'єктивно представити дані і заходи, які проводились в вищепомянутому закладі в досліджуваній період. Таким чином, визначено, визначено і вивчено зміни, які відбулися в єдиному вищому навчальному закладі підсоветської України.

Ключові слова: навчальний процес, Військово-господарська академія РСЧА, військові спеціалісти, підсоветська Україна.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток системи підготовки військових фахівців у міжвоєнний період на території України та й всього Радянського Союзу зокрема, був пріоритетним завданням державного рівня. Оскільки, відчувалася потреба у висококваліфікованих військових фахівцях, що отримали, саме «радянську» військову освіту. На сьогоднішній день, в зв'язку з умовами військового конфлікту на сході України значна увага приділяється підготовці військових фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Для оптимізації навчального процесу у вищих військових навчальних закладах сучасної України, варто враховувати історичний досвід організації навчання у військових академіях міжвоєнного періоду. Подальше дослідження проблематики в суто історичному векторі розкриє організацію навчально-виховного процесу у єдиному вищому військовому навчальному закладі на території тогочасної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проаналізувавши різного роду наукові дослідження та публікації, можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день не існує комплексного дослідження щодо проблематики статті. Групу українських науковців, які досліджували окремі питання військової освіти в Україні у міжвоєнний період, представляють: М. І. Нещадим, М. О. Балабай, І. М. Криленко, Л. В. Гриневич та інші дослідники. Функціонування військових освітніх установ в Україні у 1919-21 рр. розкриває монографія українського історика Л. Гриневич в колективній праці «Історія українського війська», а також монографії російських науковців А. Каменева «Історія підготовки офіцерських кадрів в СРСР (1917-1984 рр.)», О. М. Лушнікова «Військові навчальні заклади Росії в 1861-1941 рр. Соціально-політичні аспекти розвитку» та І. Бондаренка «Формування системи виховання курсантів у військово-освітніх закладах у 1918-1991 рр.».

Формування мети статті. Для повноцінного аналізу історичного досвіду організації вищої військової освіти на території радянської України міжвоєнного періоду, потрібно вивчити організацію навчально-виховного процесу у Військово-господарській академії РСЧА, як єдиного вищого військового навчального закладу досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Військові навчальні заклади, які проводили підготовку військових фахівців на території Радянської України, починаючи із 1920 року та до серпня місяця 1940 року, представлені: військовими курсами, згодом реорганізованих у військові та командні школи; курсами перепідготовки командного складу; а з 1937 року – військовими училищами, військовими факультетами при цивільних ВНЗ та військовою академією. Особливу увагу заслуговує, єдиний вищий військовий навчальний заклад на території тогочасної України – Військово-господарська академія РСЧА, яка була створена на базі військово-господарського факультету Військової академії ім. М. В. Фрунзе у місті Харкові, згідно постанови ЦК ВКП (б) та РНК СРСР наказу НКО № 0145 від 14 серпня 1935 року. Академія розпочала регулярну навчальну та наукову роботу з 1 лютого 1936 року [1, с. 1]. На жаль, період підготовки військових фахівців у цьому вищому військовому навчальному закладі, саме на території тогочасної України був не досить довгим, адже вже з початком Другої Світової війни академія була евакуйована в Ташкент. Окрім того, згідно наказу НКО № 0195 від 24 серпня 1940 року, академія стала підпорядковуватись головному інтенданту Червоної армії, а Головне управління військових навчальних закладів було розформовано. А з 14 грудня 1940 року, відповідно до наказу НКО № 0353 Військово-господарчу академію ім. В. М. Молотова було перейменовано в Інтендантську академію Червоної армії [2].

Навчання у академії організовувалось, таким самим чином, як й у всіх вищих військових навчальних закладах на території Радянського союзу та підпорядковувалося загально радянським законам та указам, щодо прийому та організації навчання у вищих військових навчальних закладах.

В 1932 році ЦК СРСР прийняв постанову «Про навчальні програми та режим у вищій школі», відповідно до якої у вищих школах були проведені наступні заходи:

1. заборонити будь-які колективні заліки студентів;
2. відповідальність за оцінку знань студентів покласти на професорсько-викладацький склад та провести боротьбу з фіктивними заліками;
3. ввести диференційовану форму оцінки успішності студентів в залежності від характеру дисципліни й методу викладання;
4. ввести залікові сесії два рази на рік – у кінці осіннього та весняного семестрів;
5. встановити на останньому курсі навчання для кожного студента – дипломний проект (з обов'язковою його захистом), з спеціально передбаченим часом в навчальному плані;
6. ввести спеціальні атестати з характеристикою успішності, а також систему премій й заохочень (наукові відрядження, література тощо) за кращу успішність як під час навчання, так й по його закінченні.

Так, відповідно до наказу РВС СРСР від 9 листопада 1932 року «Про постановку навчальної роботи у військових академіях РСЧА», встановлювався єдиний облік успішності слухачів з оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «слабо». В кінці навчального року вводилися перевідні іспити, а по закінченні навчання – державні іспити [3, с. 83].

Варто зазначити, що з організацією військових академії система навчання вже повернулася до лекційної системи та включала такі форми навчання: систематичний курс лекцій; самостійна робота слухачів, як під керівництвом викладача, так і самостійно; консультації; класно-групові заняття; заліки. Систематичний курс лекцій ставав найважливішою ланкою навчального процесу та набував дедалі більшого статусу. Таким чином, перед викладацьким складом висувалися вимоги щодо складання лекцій:

- а) ретельність відбору матеріалу для лекції;
- б) систематичність та послідовність викладу матеріалу;
- в) чіткість формулювання основних теоретичних положень;
- г) висвітлення основних питань;
- д) виділення підсумкових висновків та узагальнень;
- е) чітке вклядання всіх питань лекції у відведений час [3, с. 86].

Окрім того, постанова РНК і ЦК ВКП (б) від 26 червня 1936 року «Про роботу вищих навчальних закладів та керівництва вищою школою» викликало реакцію в НКО, що в свою чергу підготував наказ № 154 від 21 серпня 1936 року «Про роботу вищих військових навчальних закладів та керівництва ними». Згідно, цього документа у військових академіях затверджувалася кафедральна система та факультетська організаційно-штатна структура, були повністю скасовані групові практичні заняття (крім іноземних мов). У технічних і спеціальних академіях вводилися курсові та дипломні письмові роботи. Скоротилося число дисциплін, тобто ліквідувалося багатопредметність та впроваджувався чіткий семестровий та річний розклад. Збільшували час на стажування та практику до 20-30% загального навчального часу.

Військово-господарча академія готувала офіцерів-організаторів тилового забезпечення військ (сил) на військово-господарчому факультеті, який очолював полковник П.С. Белов. Термін навчання становив 3 роки й 2 місяці. Випускники призначалися на посади помічників командирів полків з постачання та помічників військових представників на промислових підприємствах [4].

Подальша регламентація навчального процесу в навчальних закладах пов'язана з двома актами – прийняттям РНК СРСР та ЦК ВКП (б) постанови «Про роботу вищих навчальних закладів та про керівництво вищою школою» від 23 липня 1936 року та публікацією «Скороченого курсу історії ВКП (б)» у 1938 році. На основі цих актів була прийнята постанова ЦК, яка встановлювала наступні суворі форми навчальної роботи:

- а) лекції, що повинні проводитись професорами й доцентами;
- б) практичні заняття в лабораторіях, майстернях, клініках тощо;
- в) виробнича практика;
- г) самостійна робота студентів;
- д) консультації [3, с. 90].

Згорання демократії в навчанні також пов'язано із введенням до навчання «Короткого курсу історії ВКП (б)», цей підручник та його постулати стали визначати світогляд основної маси радянських людей, не були винятком й військові фахівці. Впровадження «Короткого курсу історії ВКП (б)» у навчальний процес військових академії викликав великий інтерес до марксистсько-ленінської теорії, як серед слухачів так й викладачів. В ці роки збільшилась кількість професорів та доцентів у військових академіях, але їх кількість була недостатньою, тому комісарами академії, було запропоновано надавати 3-4-місячні відпустки викладачам для науково-дослідницької роботи та підвищення своєї кваліфікації [6, с. 38-42].

За відомостями висвітленими у періодичному видання досліджуваного періоду «Пропагандист та агітатор РСЧА» (1939) щодо вивчення марксизму-ленінізму у військових академіях, стає зрозумілим, що поряд із жвавим інтересом до марксистсько-ленінської теорії, простежувалися й недоліки, які викликало впровадження «Короткого курсу історії ВКП (б)». Недоліками лекцій були недостатній зв'язок лектора з аудиторією та сильна прив'язка лектора до конспекту (особливо у молодих лекторів). У деяких викладачів не була цілком відпрацьована форма викладу матеріалу, невисока культура мови. Проведені в академіях іспити показали, що у слухачів переважали описові вміння та не було розвинуте вміння аналізувати сутність питання. Окрім того, стало зрозуміло, що самостійна робота слухачів академії не організована належним чином, як і їх вміння самостійно працювати над книгою.

Таким чином, семінарські заняття в 1938/39 навчальному році зазнали докорінних змін. Почали працювати на заняттях, використовуючи живу бесіду та товариську дискусію за основними, найбільш важливими питаннями по темі, а від доповідей відмовилися.

Викладачі академії повинні були дуже вимогливо ставитися до оцінювання знань слухачів, без найменший прояв лібералізму. Проведені в кінці року письмові роботи, показали нижчу успішність, ніж усні перекладні іспити, це свідчило про відсутність достатньої вимогливості з боку деяких викладачів на усних випробуваннях. Наприклад, результати усних іспитів в чотирьох відділеннях Військово-господарської академії РСЧА були наступні: «відмінно» – 45,7 %, «добре» – 33,3 %, «посередньо» – 16,1 %, «незадовільно» – 4,9 %. Результати

письмових робіт в цих же відділеннях представлені наступними цифрами: «відмінно» – 13 %, «добре» – 33,8 %, «посередньо» – 41,5 %, «незадовільно» – 11,7 %. Якщо навіть врахувати певні труднощі письмових випробувань у порівнянні з усними, то все ж таки простежується ліберальний підхід до оцінок [6, с. 38-42].

З січня 1939 року в академії організуються заочний та вечірній факультети. Зміна пріоритетів щодо якісних та кількісних критеріїв призвела до створення вечірнього відділення академії та заочної форми навчання. На вечірнє навчання зазвичай відводилося стільки ж часу, скільки й на денне, а на заочне – на півроку більше [5, с. 334].

Висновки і перспективи подальших досліджень. В 1930-х роках вища військова освіта зазнавала цілий ряд перетворень:

- були переглянуті принципи комплектування та навчання;
- змінювались форми, зміст та організація навчально-виховного процесу;
- зверталася значна увага на облік оцінювання знань курсантів;
- висувалися нові вимоги, як до професорсько-викладацького складу, так й до військових фахівців, що навчалися в військових навчальних закладах.

Військово-політична обстановка в світі безпосередньо впливали на загальний хід реорганізації військових навчальних закладів. Почався перехід на форсовані темпи підготовки військових фахівців, організувались заочні та вечірні відділення. Радянське керівництво виробляло нові заходи, спрямовані на кількісне та якісне зростання командного складу армії, що були виправданими в тій конкретно-історичній обстановці на фоні локальних збройних конфліктів та загрозою світової війни. Разом з тим, на кінець міжвоєнного періоду була розвинена значна мережа військових навчальних закладів на території радянської України, що готувала військових фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Таким чином, Україна готувала військові фахівці не тільки молодшого та середнього командного складу, а й фахівців вищого командного складу

Аналіз наявної літератури показав, що проблематика статті недостатньо вивчена та потребує ґрунтовного дослідження її в закордонних архівних установах.

1. Відкриття Військово-господарчої академії РСЧА. – Харків: Соціалістична Харківщина, 1936. – № 26 (4457).
2. Военно-хозяйственная академия РККА. [Електронний ресурс] – URL: <http://guides.rusarchives.ru/browse/guidebook.html?bid=121&sid=92279>
3. Каменев А. И. История подготовки офицерских кадров в СССР (1917-1984 гг.). – Новосибирск: НВВПУ, 1991. – 261 с.
4. Командный факультет (тыла и железнодорожных войск) Официальный сайт ВА МТО. [Електронний ресурс] – <http://vamto.net/faculty/faculties/komandnyy-fakultet-tyla-i-zheleznodorozhnykh-voysk/>
5. Лушников А.М. Военно-учебные заведения России в 1861-1941 гг.: Социально-политические аспекты развития: дис... д-ра. ист. наук: 07.00.02 / А. М. Лушников. Ярославский государственный университет им. П.Г. Демидова. – Ярославль, 1998. – 485 с.
6. Цветаев Н. Об изучении марксизма-ленинизма в военных академиях. – Москва: Пропагандист и агитатор РККА, 1939. - № 17.

Reference

1. Vidkryttia Viiskovo-hospodarchoi akademii RSChA. – Kharkiv: Sotsialistychna Kharkivshchyna, 1936. – № 26 (4457).
2. Voенно-khoziaystvennaya akademiya RKKA. [Elektronnyy resurs] – URL: <http://guides.rusarchives.ru/browse/guidebook.html?bid=121&sid=92279>
3. Kamenev A. I. Istoriya podgotovki ofiterskikh kadrov v SSSR (1917-1984 gg.). –Novosibirsk: NVVPU, 1991. – 261 s.
4. Komandnyy fakultet (tyla i zheleznodorozhnykh voysk) Ofitsialnyy sayt VA MTO. [Elektronnyy resurs] –<http://vamto.net/faculty/faculties/komandnyy-fakultet-tyla-i-zheleznodorozhnykh-voysk/>
5. Lushnikov A.M. Voенно-uchebnye zavedeniya Rossii v 1861-1941 gg.: Sotsialno-politicheskie aspekty razvitiya: dys... d-ra. ist. nauk: 07.00.02 / A. M. Lushnikov. Yaroslavskiy gosudarstvennyy universitet im. P.G. Demidova. – Yaroslavl, 1998. – 485 s.
6. Tsvetaev N. Ob izuchenii marksizma-leninizma v voennykh akademiayah. – Moskva: Propagandist i agitator RKKA, 1939. - №17.

Рецензент: Н.А. Сейко, доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка

